

LOKALIZACIJA

Lokalizacijo v nekaterih glavnih virih navedenih krajev navajamo v abecednem redu njihovih današnjih imen, ker je ta red trdnější:

Artoize: 1465 Artise; 1667 Artuisane, Artuisan. — *Baž*: 1530 Batsch beim Taber; 1667 Bazz. — *Brezovica*: 1667 Bresouiza. — *Brezovo brdo*: 1530 Bresioverda; 1667 Bresoua berda, Wresoua werda. — *Brščice*: 1667 Picola berda. — *Erjavče (Rjavče)*: 1667 Jeriauze, Jeriauzene. — *Gaberje*: 1667 Gabrieik, Gaberkh. — *Golac*: 1465 Golac; 1530 Goletz; 1667 Galtz, Goltz. — *Gradišče*: 1465 Gradisca; 1530 Gross Gradischga; 1667 Gradisca grande, Gross Gradisca. — *Gradiščica*: 1667 Gradisca picola. — *Harije*: 1530 Cariach; 1667 Cariane. — *Herpelje*: 1667 Carpellia, Carpella. — *Hotičina*: 1465 Coticine; 1667 Hottizina, Khottitschina. — *Huje*: 1667 Huiane Kuiane. — *Javorje*: 1667 Jugeria, Jaurie. — *Kočice*: 1465 Colciza; 1530 Skalschitzza; 1667 Cozziza, Kozhiza. — *Kozjane*: 1667 Cosiane. — *Male loče*: 1465 Lozan; 1530 Malelutschane; 1667 Lozzan piccolo, Khlain Lotschan. — *Markovščina*: 1465 San Marco; 1530 Sand Marx; 1667 Marcovina, Marcovina. — *Materija*: 1667 Metteria, Matteredia. — *Mrše*: 1667 Mersane. — *Nasirec*: 1530 Nasseratz. — *Obrov*: 1667 Obro. — *Odolina*: 1667 Vdoline, Vdolina. — *Orehok*: 1667 Orechga, Orechka. — *Ostrovica*: 1667 Ostrouiza. — *Paolica*: 1667 Studena gora o Pauliza. — *Podbeže*: 1667 Podbesan, Podbeschen. — *Polgrad*: 1667 Castel nuovo, Dorff vndter Neuhaus. — *Poljane*: 1667 Poliane, Polane. — *Polžane*: 1465 Polsan; 1530 Polschana; 1667 Pusane. — *Račice*: 1667 Raziza. — *Ritomeče*: 1667 Rittomechia, Rittomegia. — *Rožice*: 1667 Rosiza, Roshizza. — *Skadanščina*: 1667 Schadaschina. — *Slap*: 1530 Slapp; 1667 Slop, Slapp. — *Slivje*: 1667 Sliuia. — *Sobonje*: 1667 Sabeiane, Sabogiane. — *Soze*: 1667 Suose. — *Starad*: 1667 Starada, Stärda. — *Studena gora*: 1667 Studena gora. — *Suhorje*: 1530 Suchor Jane; 1667 Socoria. — *Sapjane*: 1667 Saptjane, Sapiane. — *Tatre*: 1667 Tatteria. — *Tominje*: 1667 Tomiane. — *Tublje*: 1530 Dobillane; 1667 Dubele. — *Velike loče*: 1667 Lazzon grande, Gross Lotschan. — *Velo brdo*: 1465 Velica berda; 1530 Veliku berdu; 1667 Gran berda, Velika berda. — *Zajelske*: 1667 Saieuse, Sa Jeusche. — Zaselki, ki v karti niso zarisani, se v virih ne imenujejo.

LITERATURA

Kratek geografski prikaz Brkinov glej n. pr. Slovensko Primorje v luči turizma, uredili dr. Valter Bohinec, France Planina in Joško Sotler, Ljubljana 1952. Razmejitev s Čičarijo glej F. Juriševič, Ljudski tednik 1. januar 1949 (O Čičariji in o Čičih). — Podatke iz starejše zgodovine povzemam zlasti po naslednjih delih: M. Kos, Zgodovina Slovencev, Ljubljana 1935; H. Pirchegger, Überblick über die territoriale Entwicklung Istriens v Erläuterungen zum hist. Atlas der österr. Alpenländer 1/4, Wien 1929, deloma tudi L. Hauptmann, Krain v isti knjigi. Podatke o beneških vojnah glej zlasti Dimitz, Geschichte Krains 1/6 str. 9—20 (Ljubljana 1875); Valvasor, Die Ehre des Herzogtums Krain nudi podatke za Brkine zlasti pri opisu gradov Novi grad (Neuhaus) in Dulna (Mahrensfeld). O turških navalnih skozih te kraje glej St. Jug, Turški napadi na Kranjsko in Primorsko do prve tretjine XVI. stoletja, GMDS 1945, str. 1—51. — Posebej o Novem gradu piše — ne vedno dovolj kritično — S. Rutar, Newhaus-Castelnuovo am Karste, MMK III, 1890, str. 191—205 in MMK VIII, 1895, str. 115—123. K nastanku upravne razdelitve v XIX. stoletju glej J. Polec, Kraljestvo Ilirija, Ljubljana 1925 (Meje s Kranjsko). O istrskih županskih sodiščih glej S. Vilfan, Valvasorjevo poročilo o županskih sodiščih, GMDS XXIV, 1945, str. 184—189. O pojmu podružnikov gl. Od vinskega hrama do bajte, SE V 1952.

VIRI

Nekaj podatkov o vojni leta 1465 v DAS, Stan. arh., fasc. Stare listine; akt iz leta 1465 prav tam, fasc. Privilegiji (opozorilo prof. Zontarja). Nekaj podrobnosti o poteku beneških vojn v teh krajih povzemam iz Rauberjevih aktov v SKALJ (Bellum venetum), fasc. 29. — Podatke iz prve polovice XVI. stoletja vsebuje DAS, Viced. arh. fasc. 56, komisijske akte iz leta 1667 pa DAS, Stan. arh. fasc. 523 d, nadaljnje gradivo fasc. 520. Nekaj dopolnilnih podatkov jemljem iz socerbskih arhivalij, zlasti iz fasc. 62 Vicedomskega

arhiva. O Gavardih primerjaj poleg Valvasorja še deželna gravamina okrog leta 1545 n. pr. v fasc. 86 in 101 a in 529 Stan. arh. (Zdi se, da Valvasor, ko piše o postopku proti Gavardom, ni prav točen. Ker pa vseh aktov, ki jih je uporabljal, doslej še nisem našel, ostanem zaenkrat pri njegovem opisu in opozarjam le na neke razlike.

SLIKE

objavljene pri tem članku, sta posnela Fr. Planina in V. Bohinc. Za objavo jih je stavila na razpolago Turistična zveza Slovenije. Zemljevid narisal avtor.

NEKAJ OPOZORIL

Kot dopolnilo arhivskega gradiva za krajevno zgodovino je dragoceno tudi gradivo, ki se dobi na samem terenu. Številne vasi hranijo svojo tradicijo o nekdanjem gospodarstvu, zanimivih dogodkih in podobno, hiše, orodja, ostanki noš, načini obdelave zemlje pa tvorijo etnografsko gradivo. Pri pouku se tako gradivo včasih lahko neprijetno zbira, n. pr. pri pouku slovenščine (zapis domače pravljice), risanja (naris domače hiše) itd. Da postane tako gradivo uporabno, ga je treba seveda kritično preveriti.

SPORNA IMENA KRAJEV V TOLMINSKEM URBARJU IZ LETA 1577

Univ. prof. dr. Milko Kos je l. 1948 objavil v 2. knjigi Virov za zgodovino Slovencev, ki jih izdaja SAZU v Ljubljani, drugi zvezek »Srednjeveških urbarjev za Slovenijo«. Publikacija je zajela urbarje za Slovenskega Primorja. V njej je temeljito obdelan »Tolminski urbar iz l. 1577«, ki je najstarejši popis posesti oglejskega patriarhata na Tolminskem, in objavljen tudi latinski tekst urbarja.

Objava tega vira je presenetljivo odkritje za tolminsko lokalno zgodovino. Potrebno se mi zdi, da čim točneje določimo vse kraje in zaselke, ki jih urbar navaja. Imenovana publikacija je to sicer že opravila, vendar navaja urbar tako majhne in razpršene zaselke, da je ostalo sem in tja kakšno ime nepojasnjeno ali pa sporno.

K takim primerom bi rad dodal nekaj pripomb.

DEKANIJA TOLMIN

Villa de Vallarsa je Selišče med Volarjami in Kamnom. Vasica leži ob potoku Volarniku, ki ga domačini imenujejo tudi Volarja. Če gredo v Volarnikovo grapo, pravijo, da gredo v Volarjo. Selišče se je moralo tedaj imenovati Volarsko selišče ali pa Volarsko. Že vrstni red v spisku (Vallarsa je navedena med Kamnom in Volarjami) kaže, da gre v tem primeru lahko samo za današnje Selišče in ne za Volarje.

Villa de Časlap je bivša Podorehova kmetija. Urbar navaja Zaslup med Doljami in Zatulminom, zato ga je treba tam tudi iskati. Zaslup je ledinsko ime za senožeti in svet okoli Podoreha, sedaj že opuščene kmetije v Vodilovem pobočju nad Doljami in Zatulminom. Podorehova hiša še stoji. Ime Podoreh je bilo verjetno pozneje prineseno k hiši ali pa pri-

dobljeno z orehi, ki so bili prav tako pozneje zasajeni. Nemogoče je istovetiti zaselek Zaslap v urbarju z današnjo planino Zaslap pod Krnom, kjer ni pogojev za kmetijo (1375 m nad morjem) in ker tudi vrstni red naštevanja ne ustreza.

Villa de *Dobraua* so pravilno označene kot Dobrave pri Tolminu. Pripomnil bi rad, da danes te vasi ni več in so Dobrave le še poljubinski vaški travnik. V ljudskem sporočilu pa tudi v drugih pisanih virih ni sledu o vasi na Dobravah, ki je prav gotovo stala, ker vrstni red naštevanja v urbarju izključuje vsako drugačno razlago.

Villa de *Gniuiča* so Njive nad Ušnikom pri Ciginju. Danes ima zaselek le dve kmetiji.

Villa de *Vogelc* je nepoznan kraj. Po vrstnem redu, v katerem je naveden v spisku vasi tolminske dekanije (stran 61) in v spisku čiginjske dekanije (stran 65), bi lahko sodili, da gre za zaselek, ki je izgubil svoje prvotno ime in spada danes ali pod Ušnik ali pod Rute, raztreseni naselji, ki jih urbar še ne imenuje.

DEKANIJA LADRA

Villa de *Loch* je zaselek Log ali »na Logu«, ki leži med Smastjo in Ladrami. Danes šteje štiri kmetije.

DEKANIJA SENTVISKA GORA (GORA)

Villa de *Brauniča* je Borovnica pri Podmelcu.

Villa de *Hert* je na Planoti nepoznan kraj. Najbolj verjetno je, da gre za Nart (2 kmetiji) pri Dabru na Planoti.

Villa de *Bisicha* ne bo Bezišče, četudi navaja to ime že S. Rutar v »Zgodovini Tolminskega« na strani 248 in 249. Bezišča na Planoti ni, obstaja pa Rbišče, ki je zaselek nad Dabrom. Bezišče je najbrže istovetno z Rbiščem. Prvo ime je izvedeno iz bezovja (beze), drugo iz rbidovja ali robidovja (rbide ali robide), kar označuje malovreden porasel svet.

Villa de *Lasič* so Lazne pri Ponikvah, zaselek med Goro in Ponikvami.

Villa de *Trus* je Trušna, zaselek med Idrijo pri Bači in med Bačo pri Modreju. Ustreza velikost, vrstni red naštevanja kakor tudi travnik *Samotesina*, ki označuje današnji zaselek in svet Samotešnik blizu Bače pri Modreju.

DEKANIJA CERKNO

Villa de *Tucxe* so Toše, zaselek med Ravnami in Zelinom.

Bovška dekanija in pluženska rihtarija nimata spornih imen.

V rihtariji *Rut* ostaneta nepojasnjena kraja *Signech Vinchiberch* in *Binchinuel*. Ker urbar ne navaja Petrovega brda, Porezna, Podbrda, Bače nad Podbrdom, Kuka, Hudažužne, Znojil in Kala, pomeni, da bi morali imenovana neugotovljena kraja iskati nekje med temi vasmii.

Andrej Šavli

RAST PREBIVALSTVA V PREKMURJU

PREGLED GIBANJA PREBIVALSTVA OD LETA 1869
DO LETA 1948

Prekmurje delimo geografsko v glavnem na dva dela. Na severu je prostrano Goričko, sestojče iz več ali manj enakomerno nizkih gor, nastalih v terciarni dobi; na jugu pa se do Mure širi obsežna ravan, ki je plod rečnega nasipanja v diluviju in aluviju. V tem nižinskem predelu ločimo še Ravensko, ki zavzema ozemlje med Soboto in Radgono, ter obsežnejše Dolinsko, ki se širi nekako od Sobote do Lendave.

Že sama geografska karakteristika nam pove, da je na tem razmeroma nizkem svetu vodilna gospodarska panoga kmetijstvo. Povezava med gospodarskim stanjem in prebivalstvom prihaja tudi v Prekmurju značilno do izraza. Pri tem moramo upoštevati predvsem gospodarske vire v razmerju do števila prebivalstva.

Prekmurje je gosto naseljena agrarna pokrajina. Na Goričkem znaša gostota naseljenosti do 100, ponekod na Dolinskem pa celo preko 100 ljudi na kvadratni kilometer. Ker pomeni orna zemlja poglavitni živiljenjski vir, je razumljivo, da se tako visoka gostota naseljenosti odraža v resnem gospodarsko-socialnem problemu — agrarni preobljudenosti. Lahko trdimo, da je agrarna preobljudenost postala aktualna že na pragu XX. stoletja, saj se je takrat začelo v največji meri izseljevanje iz Prekmurja.

Eden izmed vzrokov, da se prebivalstvo številčno razvija, je predvsem prirodna rast, ki je odvisna od tega, čim večji je presežek rojstev nad smrtnimi primeri. Če tega presežka sploh ni, prebivalstvo ne glede na eventualne migracije stagnira, če smrti prekašajo rojstva, pa nazaduje.

Poleg prirodne rasti, ki je odraz različnih fizioloških, socialnih, moralnih, včasih tudi verskih vplivov, so bistvene važnosti pri naraščanju oziroma nazadovanju nekega prebivalstva predvsem migracije. Migracije, t. j. selitve prebivalstva lahko odvajajo pomemben del prirodnega prirastka z določenega ozemlja drugam. Ni torej nujno, da kažejo področja, kjer prevladuje pri prebivalstvu visok prirodni prirastek, tudi visoko dejansko rast oziroma kraji z nizkim prirodnim prirastkom tudi nizko dejansko rast.

Vzroki za migracije so lahko različni. Najbolj pogost je še vedno ekonomski vzrok. V področjih, kjer rodna zemlja ne more preživljati vsega svojega prebivalstva, se najčešče javlja izseljevanje. Ljudje se napotijo v tiste predele, ki imajo višek prirodnih virov in obetajo ugodno zaposlitev delovni sili. Posebno mnogo izseljenecv so vselej dajale gosto obljudene agrarne dežele. Izseljevanje je tudi ena najznačilnejših oblik v populacijski sliki Prekmurja.

Statistika nam nudi podroben pregled rasti prebivalstva po posameznih desetletjih ljudskega štetja.